

Hoe Wim Treub als wethouder Amsterdam veranderde

De sociaal-liberaal Wim Treub (1858-1931) heeft een lange loopbaan gehad in de landelijke en de lokale politiek. Hij was onder meer raadslid en wethouder in Amsterdam, Kamerlid, en minister van Financiën. Treub was een idealistisch man met sterke overtuigingen, en hij werd gedurende zijn carrière vaak geconfronteerd met de soms lastige balans tussen idealen en praktijk. De wijze waarop hij hiermee omging, maakt hem voor sociaal-liberalen in de 21e eeuw nog steeds actueel.

TEKST DIEDERICK SLIKERMAN

An het einde van de negentiende eeuw namen de maatschappelijke tegenstellingen toe. Sinds 1848 heerste het klassiek liberalisme, dat met het idee van de nachtwakersstaat uitging van de vrije markt waarop de overheid zo min mogelijk zou moeten ingrijpen. Er kwamen tegenbewegingen op, zoals actiegroepen voor kiesrecht, verbetering van de positie van arbeiders, en vrouwenemancipatie. Het giste van de nieuwe stromingen in literatuur, beeldende kunst en politiek. In Amsterdam ontstond in 1888 de kiesvereniging Amsterdam uit de vrijzinnige Breëroo-club ter herdenking van het 300e geboortjaar van deze dichter.

De leden van de kiesvereniging Amsterdam wilden het klassiek liberalisme radicaal herzien; daarom noemden ze zich radicaal liberalen. In plaats van een terughoudende overheid die maatschappelijke vraagstukken aan de markt overliet, eisten zij een actieve overheid. De radicaal liberalen waren voor algemeen kiesrecht, voor een progressief belastingstelsel, voor nutsvoorzieningen die voor iedereen toegankelijk en betaalbaar waren, en voor een vrije keuze in schoolopleiding, dus ook voor toegankelijk en betaalbaar bijzonder onderwijs.

Voorzitter van de kiesvereniging Amsterdam werd Wim Treub (1858-1931). Treub was een nieuweling in de Amsterdamse samenleving, en daarmee als voorzitter een compromis: prominente leden als journalisten Jan de Koo, Piet Tak en Frank van der Goes konden rustig een stapje terug doen. Op de Hogere Burgerschool (HBS) in Leiden was Treub geen uitblinker geweest en daarna ging hij voor zijn vader werken, die burgemeester van Voorschoten was. Vervolgens had hij een opleiding in het notariaat gevolgd en daarna bleek het mogelijk om rechten in Leiden te studeren. In zijn proefschrift, waarmee in die tijd de studie rechten werd afgesloten, was hij zijn tijd al vooruit met het pleidooi voor een progressief belastingstelsel.

Vlijtigheid & handigheid

Treubs vlijtigheid bij de notariële opleiding was niet onopgemerkt gebleven en had geleid tot zijn benoeming als docent notariaat en fiscaal recht aan de gemeentelijke universiteit van Amsterdam. Hij stortte zich er meteen in het verenigingsleven. Het voorzitterschap van de kiesvereniging bleek hem op het lijf te zijn geschreven. Hij zorgde voor orde en rust in de vergaderingen, die vaak door socialisten werden verstoord met als doel om ze over te nemen. Het eerste wat hij deed was het royeren van de socialistische leden, onder wie zijn vriend Van der Goes. Een jaar na oprichting van de kiesvereniging werd hij in 1889 met een aantal medeleden tot lid van de Amsterdamse gemeenteraad gekozen.

In de gemeenteraad zette hij zich meteen in om de door hen gewenste hervormingen in gang te zetten. Hij lanceerde het denkbeeld om de gemeentegronden niet langer voor woningbouw te verkopen, maar in erfpacht uit te geven, zodat de grondprijs relatief laag kon worden gehouden en een woning voor iedereen bereikbaar bleef. Een ander succes was zijn voorstel om schoolkinderen gratis te laten baden, alsmede sanitaire voorzieningen op scholen en op bouwplaatsen, zodat er meer hygiëne en minder ziekte was.

Eind negentiende eeuw was er nog geen maximale werktijd en minimumloon waardoor arbeiders en vaklui vaak werden uitgebuit, vooral in fabrieken en in de bouw. Ze hadden te weinig loon om hun gezin te onderhouden en kregen onvoldoende rust, waardoor onder deze groepen relatief veel alcoholisme, geweld en armoede voorkwamen.

Treub als jonge Amsterdammer. Foto Gemeentearchief Wassenaar

In Amsterdam was de gemeente een belangrijke werk- en opdrachtgever. Treub en zijn medelid en vriend Carel Gerritsen, partner van Aletta Jacobs, vonden dat de gemeente het goede voorbeeld moest geven door een maximale werktijd en een minimum loon te hanteren in contracten met derden. De gemeenteraad vond echter dat de twee raadslieden de noodzaak daartoe moesten onderbouwen. Nadat zij daar ten slotte in geslaagd waren, was de gemeenteraad uiteindelijk bereid tot een proef.

Treub zette zich in om achtergestelde groepen te emanciperen. Tijdens zijn raadslidmaatschap nam hij in 1892 het redacteurschap van het Sociaal Weekblad over van oprichter en in die tijd bekend sociaal-liberaal politicus Arnold Kerdijk. Met dit tijdschrift was Kerdijk in 1887 begonnen om maatschappelijke wantoestanden aan de kaak te stellen. Hij was een van de eerste liberalen die meende dat de staat ook sociale plichten had. Een jaar later, in 1893, nam Treub ook diens redacteurschap van Vragen des Tijds over. Treub gebruikte deze tijdschriften om over maatschappelijke vraagstukken te discussiëren, ook met vertegenwoordigers van andere politieke stromingen, zoals socialist Floor Wibaut. In het verlengde hiervan bracht hij werkloosheid in de Amsterdamse gemeenteraad ter sprake. Hij vroeg om hier gegevens over te gaan verzamelen en omdat die gegevens gebrekkig waren, leidde dat tot oprichting van het gemeentelijk bureau van statistiek. Zijn interesse in de bestrijding van werkloosheid zou ook blijken tijdens zijn lidmaatschap van de Tweede Kamer en zou onder zijn ministerschap in het oorlogskabinet-Cort van der Linden uiteindelijk leiden tot nationale instituties, zoals de Centrale Arbeidsbeurs.

Maatschappelijke hervormingen

In 1893 werd Treub tot wethouder van Financiën benoemd. Als wethouder mocht hij meteen de door hem voorgestane progressieve inkomstenbelasting invoeren waartoe de gemeenteraad uiteindelijk had besloten. Omdat zijn medewethouder Louis Serrurier van Openbare Werken het moeilijk vond om acties te ontplooiën, stond Treub hem bij en begonnen ze met het in gemeentehanden brengen van nutsbedrijven. Nadat de gemeente de waterleidingsmaatschappij voor een redelijke prijs had overgenomen, nam Treub de portefeuille van Serrurier over en begon hij een strijd met de Bell Company, omdat deze zich tegen collectivisering verzette. Ook waren veel nutsbedrijven in handen van vermogende Amsterdamse families die eveneens geen afstand wilden doen van deze profijtelijke activiteiten.

Treub was erachter gekomen dat in de bouw niet altijd werd gewerkt conform de gemeentelijke voorschriften. Architecten en aannemers die hun plannen aan de gemeente voorlegden, kregen van ambtenaren dispensatie in ruil voor wederdiensten. Zo bleken vier ambtenaren van de bouwdienst zich met enige huizen te hebben verrijkt. Treub reageerde door een ambitieuze jonge kerel als inspecteur van het bouwtoezicht aan te stellen zodat de ambtenaren ijlings ontslag namen.

Ondertussen hield Treub zich ook nog bezig met de landelijke politiek. Hij had zich in het district van Ferdinand Domela Nieuwenhuis kandidaat gesteld voor een Kamerzetel. Tot verassing won hij van hem, maar aangezien de socialisten nergens een zetel wisten te bemachtigen, dwongen zijn

radicaal liberale medeleden af dat hij zijn zetel aan Domela Nieuwenhuis afstond. Het paste bij de ethische politiek van de radicaal liberalen om rekening te houden met minderheden, maar op hoge leeftijd was Treub wijzer geworden van de hardheid van de politiek, en nam hij dit zijn toenmalige vrienden kwalijk.

In 1892 was Treub betrokken bij de oprichting van de landelijke Radicale Bond. Zoals bij elke nieuwe partij ontstond er veel dynamiek. In 1893 stelde Treub voor om aansluiting te zoeken bij de linkerflank van de Liberale Unie, die door Kerdijk werd geleid, om zo tot een brede vooruitstrevende liberale partij te komen. Maar bij de Radicale Bond was men verdeeld. De meerderheid onder leiding van Gerritsen en De Koo wenste een aansluiting bij de socialisten, maar die poging liep in 1895 op niets uit. Uiteindelijk zou het Treub in 1901 lukken om met de Vrijzinnig-Democratische Bond een nieuwe partij op te richten.

Vooruitziend wethouderschap

Als raadslid en wethouder volgde Treub kritisch het kabinetsbeleid, en stelde hij zijn mening niet onder stoelen of banken. Minister Nicolaas Pierson van Financiën kreeg ervan langs dat hij hervormingen niet consequent en ver genoeg doorvoerde. Een ambtenaar las Treubs commentaar smalend voor aan Pierson en noemde hem 'de schetteraar, die alleen om carrière te maken en zonder enig besef van verantwoordelijkheid alles afkeurt en kritiseert, maar niets weet op te bouwen'.

Na de overname van de Amsterdamse telefoonmaatschappij, wilde Treub de tram- en gasvoorziening collectiviseren. De gemeenteraad keerde zich echter zo tegen zijn beleid dat hij onvoldoende steun zag om zijn beleid verder uit te voeren. Zelfs de leden van zijn eigen kiesvereniging lieten hem in de steek, omdat ze hem te eigengereid vonden. Treub was in het verleden al meermalen gepolst voor een hoogleraarschap aan de gemeentelijke universiteit en probeerde daar een heenkomen te zoeken, ook omdat zijn ouders altijd de nadruk hadden gelegd op onderwijs en ontwikkeling en het hoogleraarschap daarvan de bekroning was. Vertrekkend hoogleraar Cort van der Linden zag hem helemaal zitten, maar diens voorganger Pierson kon Treubs bloed wel drinken en promoveerde daarom een eigen leerling.

Treubs raadlidmaatschap en wethouderschap laten zien dat hij die gebruikte om de radicaal liberale idealen te verwezenlijken. Hij legde daarmee in de Amsterdamse samenleving een sociaal en financieel fundament, waarop de socialistische wethouders Monne de Miranda en Wibaut wisten voort te bouwen met hun projecten op het gebied van sociale woningbouw en onderwijs. Treub offerde zijn idealen niet op voor zijn eigen belangen. Toen hij als wethouder draagvlak in de gemeenteraad begon te verliezen, bleef hij vasthouden aan zijn idealen. Zoals hij in een brief aan Wibaut schreef, ging hij zich door de tegenwerking van zijn eigen partijgenoten steeds meer als hinderpaal zien voor wat hij zelf probeerde te bereiken.

Geen dromen maar daden

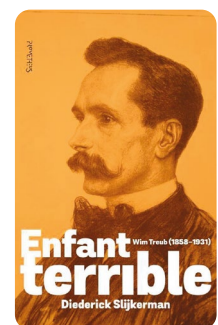
Tragisch is dat alle grote daden van Treub, ook later als beeldbepalend minister van het oorlogskabinet-Cort van der Linden, zijn vergeten. Maar wellicht is dat ook inherent aan het verwezenlijken van idealen. Want daarbij gaat het niet om persoonlijke belangen, maar om de publieke zaak. Het mooie van Treub is dat hij niet alleen ernaar streefde om de idealen van zijn kieskring of partij te verwezenlijken, maar dat hij die idealen mede hielp te vormen; hij richtte zelfs drie politieke partijen op. Maar ook daar liet hij zich niet op voorstaan. Hij geloofde niet zozeer in sociale rechten, want die zouden openheid, individuele vrijheid en persoonlijke ontwikkeling beperken, als wel in sociale compromissen.

Het ging hem erom dat iedere burger een stem bezat in de parlementaire democratie, dan wel in ondernemingen met medezeggenschap. Met die stem zouden overheid, werkgevers en werknemers tot een sociaal akkoord kunnen komen. Hij geloofde in gedeelde verantwoordelijkheid, daarom hield hij als minister vast aan een ouderdomsvoorziening die werd bekostigd door werknemers, werkgevers en overheid gezamenlijk. Ook daarin was hij zijn tijd ver vooruit, want het lukte Drees pas om dit ideaal te verwezenlijken. Treubs leven en politieke carrière laten zien dat het individu verschil kan maken in het behalen van maatschappelijke doelen. Een opbouwende kritische instelling, verbinding met andersdenkenden, doorleving van de partijidealen en de daadkracht om nieuwe grenzen te bereiken, zijn daarbij essentieel. ■

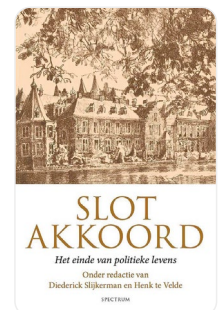
Verder lezen?

Diederick Slijkerman, 'Wethouder Wim Treub' in: Coen Brummer en Daniël Boomsma (red.), *De canon van het sociaal-liberalisme* (Amsterdam 2019) p. 69-71

Diederick Slijkerman, *Enfant terrible. Wim Treub (1858-1931)* (Amsterdam 2016)

Diederick Slijkerman, 'De zeven politieke levens van Wim Treub' in: idem en Henk te Velde (red.), *Slotakkoord. Het einde van politieke levens* (Amsterdam 2021) p. 128-155